

УДК 330.342:332.146

Ярослав Анатолійович ЖАЛІЛО

доктор економічних наук, заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень, Україна, e-mail: zhalilo@niss.gov.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8825-2880>

**ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЧИННИК
СИСТЕМНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

Жаліло, Я. А. Децентралізація влади як інституційний чинник системної трансформації економіки. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць / За ред. : М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2019. № 1 (69). С. 69–82.

Анотація. У статті викладено результати дослідження процесів децентралізації в Україні як фундаментальної інституційної зміни. На основі визначених особливостей впливу глобалізації та Четвертої промислової революції на середовище діяльності локальних спільнот встановлено передумови збалансованого вирішення дихотомії глобального та локального у розвитку спільнот на засадах інклюзивності. Відзначено важливість врахування впливу перманентної інституційної кризи в Україні на розгортання реформи децентралізації та обґрунтовано визначальну роль цієї реформи у подоланні інституційної кризи. Обґрунтовано необхідність коригування концептуальних підходів до децентралізації шляхом включення економічно активного населення (в т. ч. представників бізнесу) до цільових груп реформи. Досліджено наявні можливості, якими наразі володіє громада для сприяння розвитку бізнесу на своїй території, інструменти, апробовані у світовій практиці та доступні в Україні. Окремий наголос зроблено на управлінні інвестиціями з місцевих бюджетів, а також заохоченні приватного бізнесу до інвестування в проекти розвитку громад на засадах інституційних інструментів інтерналізації екстерналій. Зроблено висновок про необхідність суттєвого розширення повноважень та практичних можливостей громад у створенні умов, сприятливих для локального бізнесу. Обґрунтовано висновок щодо доцільності зміцнення партисипативних інститутів впливу членів громади на місцевий розвиток. Показано недостатню ефективність координації дій між учасниками процесу децентралізації, центральними і субнаціональними органами влади та запропоновано заходи щодо інституційного удосконалення у цій сфері.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади; локальна ідентичність; інституційна криза; публічні інвестиції; інститути розвитку; ділова екосистема.

Ярослав Анатольевич ЖАЛИЛО

доктор экономических наук, заместитель директора Национального института стратегических исследований, Украина, e-mail: zhalilo@niss.gov.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8825-2880>

**ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ ВЛАСТИ КАК ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ФАКТОР
СИСТЕМНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ**

Жалило, Я. А. Децентрализация власти как институциональный фактор системной трансформации экономики. Вестник социально-экономических исследований : сб. науч. трудов / Под ред. : М. И. Зверькова (глав. ред.) и др. Одесса : Одесский национальный экономический университет. 2019. № 1 (69). С. 69–82.

Аннотация. В статье изложены результаты исследования процессов децентрализации в Украине как фундаментального институционального изменения. На основе определенных особенностей влияния глобализации и Четвертой промышленной революции на среду деятельности локальных сообществ установлены предпосылки сбалансированного решения дихотомии глобального и локального в развитии сообществ на основе инклюзивности. Отмечена важность учета влияния перманентного институционального кризиса в Украине на развертывание реформы децентрализации и обоснована определяющая роль этой реформы в преодолении институционального кризиса. Обоснована необходимость коррекции концептуальных подходов к децентрализации путем включения экономически активного населения (в т.ч. представителей бизнеса) в число целевых групп реформы. Исследованы имеющиеся возможности, которыми владеет на данном этапе община для содействия развитию бизнеса на своей территории, инструменты, апробированные в мировой практике и доступные в Украине. Отдельный акцент сделан на управлении инвестициями из местных бюджетов, а также поощрении инвестиций частного бизнеса в проекты развития общин на основе институциональных инструментов интернализации экстерналій. Сделан вывод о необходимости существенного расширения полномочий и практических возможностей общин в создании условий, благоприятных для локального бизнеса. Обоснован вывод о целесообразности укрепления партисипативных

институтотв влияния членов общины на местное развитие. Показана недостаточная эффективность координации действий между участниками процесса децентрализации, центральными и субнациональными органами власти и предложены меры институционального совершенствования в этой сфере.

Ключевые слова: объединенные территориальные громады; локальная идентичность; институциональный кризис; публичные инвестиции; институты развития; деловая экосистема.

Yaroslav ZHALILO

Doctor of Economics, Deputy Director of National Institute for Strategic Studies, Ukraine,
e-mail: zhalilo@niss.gov.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8825-2880>

DECENTRALIZATION OF GOVERNANCE AS AN INSTITUTIONAL FACTOR OF SYSTEMIC TRANSFORMATION OF ECONOMY

Zhalilo, Y. (2019). *Decentralization of governance as an institutional factor of systemic transformation of economy*. Ed. by M. I. Zvieriakov [Detsentralizatsiia vlady yak instytutsiinyi chynnyk systemnoi transformatsii ekonomiky; za red.: M. I. Zvieriakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin; Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen' (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 1 (69), pp. 69–82.

Abstract. The research results of decentralization processes in Ukraine as a fundamental institutional change are presented in the article. On the basis of revealed peculiarities of globalization influence and Industrial Revolution 4.0 on the environment of local communities' activity, the prerequisites for a balanced solution of the global and local dichotomy in communities' development based on inclusiveness were established. The importance of taking into account the influence of permanent institutional crisis in Ukraine on the decentralization reform deployment is noted and the defining role of this reform in overcoming of institutional crisis is substantiated. The necessity of correcting conceptual approaches to decentralization by including the economically active population (including business representatives) among the reform target groups has been substantiated. The new opportunities, which the community has at this moment for promoting of business development on its territory, instruments, approved in world practice and available in Ukraine are investigated. The separate accent has been done on managing investments from local budgets, as well as encouraging of private business investments in community development projects on the basis of institutional instruments of externalities internalization. The conclusion about the need of significant amplification of competences and practical opportunities of communities in creating of conditions, favorable for local business, is made. The conclusion about concerning the expediency to strengthen the participative institutions of community members' influence on the local development has been grounded. The insufficient performance of activities coordination between the participants of decentralization process, national and subnational authorities has been shown, and the ways of institutional improvement in this sphere have been suggested.

Keywords: united territorial communities; local identity; institutional crisis; public investment; institutes of development; business ecosystem.

JEL classification: E020; O430; P410; R110; R500; R580

DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(69\).2019.69-82](https://doi.org/10.33987/vsed.1(69).2019.69-82)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміни, що відбуваються в останні десятиріччя в економічній та суспільно-гуманітарній сферах у глобальному вимірі, суттєво модифікують середовище та умови, в яких відбувається регіональний та локальний розвиток, чинники та закономірності цього розвитку. Це не може не впливати на реалізацію реформи з децентралізації, що відбувається в Україні. Ця реформа пов'язана з потужними інституційними змінами як на локальному, так і на загальнонаціональному рівнях. Відбувається системна зміна моделі розвитку, яка має розглядатися у цілісному контексті соціально-економічних трансформацій, зокрема – враховувати необхідність протидії тенденціям поглиблення інституційної кризи, притаманним Україні протягом останнього десятиліття. Розуміння сутності цієї зміни вимагає поглибленого аналізу інституційної природи децентралізації.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В останнє десятиріччя у зарубіжній економічній науці розгорнулися активні процеси переосмислення сутності чинників регіонального розвитку, а відтак – і регіональної політики держави. Зокрема, автори фундаментального дослідження «Fifty Years of Regional Science» [1] обґрунтовують

завершення епохи агломерацій та переважання характеристик мережевої економіки, що відповідним чином видозмінює чинники територіального розміщення продуктивних сил та конкурентоспроможності (успішності) регіонів. Суттєвий внесок зробила низка досліджень, провідних та опублікованих під егідою ОЕСР. Зокрема авторами наголошується на втраті значущості транспортної доступності та інфраструктурних інвестицій для розвитку регіонів [2], посиленні ваги локального бізнес-середовища та інституційних умов ведення бізнесу в регіонах [3], значення організаційної побудови бізнесу та можливостей формування локальних та трансрегіональних мереж і кластерів, які дозволяють оптимізувати використання ресурсів регіонів [4], провадження технологічних та організаційних інновацій [5], інвестування у поліпшення якості людського капіталу [6].

Розглядаючи сучасні властивості регіонального та територіального розвитку, приділяється значна увага устрою локальних інституційних систем, інституційним чинникам поширення знань та якості місцевого врядування [7], формуванню інститутів місцевого розвитку [8]. Зокрема, наголошується на визначальному значенні відкритих партисипативних інститутів у забезпеченні інституційної спроможності розкриття локального потенціалу розвитку [9].

Між тим, впровадження згаданих підходів в українській економічній літературі відбувається вельми повільно. Особливо це стосується теоретичного аналізу процесу децентралізації та підвищення дієвості територіальних громад, який розгорнувся з 2015 року. Найбільш ґрунтовно інституційні підходи до децентралізації розкриває доповідь ОЕСР «Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні», яка зачіпає також аспекти секторальної децентралізації (зокрема, у сфері транспорту) [10]. Варто відзначити системні наукові праці І. Дунаєва щодо впровадження європейських підходів до просторового розвитку [11; 12], дослідження Я. Котенком [13] аспектів локальної ідентичності в розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Важливими є спроби поєднання дослідження політики регіонального та локального розвитку у роботах Інституту регіональних досліджень НАНУ [14] та Інституту суспільно-економічних досліджень [15].

Дослідницька робота у сфері децентралізації представлена в Україні переважно прикладними та навчально-методичними матеріалами, нерідко – підготовленими на основі міжнародних грантів [16; 17; 18].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, осмислення системних змін середовища, в рамках якого розвивається об'єктивно обумовлений тренд щодо посилення автономності громад, яке відбувається у світовій економічній науці, поки що не знайшло належного відображення в дослідженнях процесів децентралізації влади в Україні. Наявні публікації практичного спрямування надають багатий емпіричний матеріал, проте, на жаль, не просуваються по шляху теоретичного осмислення цього феномену. Децентралізація позбавлена цілісного науково-теоретичного обґрунтування, що призводить до недооцінки та недоврахування її системних наслідків, які можуть містити як мультиплікативний для реформи потенціал, так і значні ризики.

Постановка завдання. Відтак, наразі постає завдання науково-теоретичного обґрунтування децентралізації як інституційної реформи, яка відбувається відповідно до глобальних трендів інституційних змін, водночас має зачну національну специфіку. Це дозволить виявити засоби оптимізації впливу децентралізації на системну модернізацію національної економіки та суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальною глобальною тенденцією на сучасному етапі є поєднання двох взаємосуперечливих трендів у розвитку територій. З одного боку, процеси транснаціоналізації «розмивають» територіальну ідентичність, визначають першість уніфікованих, «космополітичних» практик [19, с.4], які мають насамперед функціональний, а не територіальний характер. З іншого, зростання функціональної автономності економічних суб'єктів підвищує вагу індивідуальних мотивацій поведінки, які, за визначенням, реалізуються на певній конкретній території. У макроекономічному вимірі оптимізація використання ресурсів територій на основі

уніфікованих практик містить ризики обмеження доступності ресурсів наявними ієрархічними виробничими вертикалями. Формується так звана «пастка недорозвиненості». Не володіючи знанням локального рівня, вертикально інтегрована структура, або держава (у випадку надання спрямованих із Центру державної допомоги чи промислових інтервенцій) не враховують локально-специфічні ринкові недосконалості та екстерналії, особливості місцевих інститутів, а отже – обмежені у здатності мобілізувати місцевих акторів [4, с.208]. За мережевого характеру, притаманного сучасному виробництву, оптимальне задіяння ресурсів територій потребує формування локальних регіон-специфічних мереж, гнучко адаптованих до територіальних композицій ресурсів.

У цьому контексті критичною стає якість локального людського та соціального капіталу, який має бути спроможний перебрати на себе управління ресурсами, що випадають з поля впливу ослабленої ієрархічності «Центр-периферія». Території з більш щільними мережами соціального капіталу визнані найуспішнішими з точки зору реалізації потенціалу розвитку в сучасній глобалізованій економіці [4, с.82]. Щоб перетворитися на рушій локального розвитку, інституціоналізація в громаді має досягти певного рівня, який забезпечуватиме утворення внутрішніх мереж – і утвердження на цій основі цілісної локальної ідентичності, яка концентруватиме ресурси на даній території. Ризик полягає в тому, що до досягнення цього рівня громада проходить етап, коли зростання інституційної спроможності окремих груп включатиме їх у простір загальної інституційної конкуренції, що може прискорювати витік ресурсів, насамперед людських.

Таким чином, наразі постає завдання щодо досягнення комплементарності глобальних змін, які обумовлюють конкуренцію за ресурси та ринки, та змін на рівні локальних спільнот, у рамках яких формуються мотивації до фокусування на ендогенних активах [4, с.34] та спроможності повнішого продуктивного залучення локального потенціалу. Посилюючи ендогенну складову розкриття потенціалу зростання кожного регіону, активізація локальних спільнот спроможна збалансувати тренди екзогенізації, що диктуються логікою глобалізації – це особливо важливо для малих відкритих економік, якою є й Україна.

Збалансоване вирішення дихотомії глобального та локального має важливе значення для стабільного розвитку спільнот. У той час як динамічні системні зміни в умовах інформаційної сингулярності унеможливають вірогідні прогнозування та планування [20, с.12–13], а отже, й застосування стандартизованих та нормативно визначених управлінських практик, безальтернативним шляхом збереження керованості та цілеспрямованості розвитку локальних та національних спільнот є задіяння до процесу управління змінами локального рівня на основі відповідних інституціоналізованих процедур.

Визначальним завданням інституційного розвитку стає становлення системи інститутів, які забезпечують безпосередній взаємозв'язок між розвитком територіальної спільноти як цілого та суб'єктів, які функціонують на цій території. Оскільки базовою цінністю для будь-якого суб'єкта є його власне збереження та постійне відновлення шляхом розвитку, логічним є висновок, що в економічному вимірі ця цінність знаходить вияв у базовій довгостроковій потребі забезпечення економічних умов безперервності та цілісності існування особи чи суб'єкта господарювання, або їх розширеного самовідтворення. Індивідуальні цілі та мотивації самовідтворення, які формуються у свідомості суб'єкта, об'єктивуються та реалізуються шляхом комунікацій з іншими суб'єктами в рамках конкретного інституційного середовища, у процесі яких відбувається інтеграція процесів індивідуального відтворення як функціонально визначених складових розширеного відтворення господарської системи – й визначається функціональна ідентичність суб'єкта.

Функціональна включеність у відтворювальні процеси на локальному рівні є необхідною, проте не завжди достатньою умовою формування локальної ідентичності. У світлі розвитку процесів автономізації суб'єктів, дедалі більшого значення набуває також їхня спроможність приймати рішення щодо вирішення питань, важливих для оптимізації умов їхнього відтворення на локальному рівні. Це виводить на порядок денний формування умов інклюзивного розвитку, під яким зазвичай розуміють залучення основних груп спільноти як до

отримання переваг від розвитку, так і до участі у прийнятті рішень. Використання засад інклюзивності дає можливість поєднати постійно суперечливі цілі територіального вирівнювання (яке демотивує громади щодо власного розвитку та усталює патерналістські очікування, неефективне у розкритті локального потенціалу ефективності [4, с.211]) та територіального розвитку (що апріорі припускає наявність рівних можливостей, проте не рівних умов існування для будь-яких територій). Сформована на цій основі територіальна ідентичність суб'єктів щодо конкретної локальної інституційної системи оформлює абстрактні прагнення відтворення у конкретні інтереси, мету, цілі та мотивації, які відображують функціональну визначеність членів громади. Через засновані на усталеній ідентичності послідовність дій та довіру відбувається поширення та систематизація інформації, яка ідентифікує позитивні практики, забезпечує навчання цим практикам та генерує на локальному рівні відповідне знання як основу інституційного удосконалення розвитку громад [3, с.112].

Описані глобальні тренди в Україні накладаються на перманентне загострення проблеми інституційної кризи. Її генеза пов'язана насамперед з кризою ідентичності. Під впливом як глобальних трендів, так і накопичених внутрішніх суперечностей, політичних катаклізмів тощо, відбуваються різкі зміни соціальної структури, переформатування економічних відносин, що призводить до «розмивання» інституційних рутин, а відтак – руйнування або ослаблення багатьох усталених інститутів. Це ускладнює ідентифікацію поведінки представників багатьох соціальних груп та структур бізнесу з певними інституційними моделями, призводить до загального падіння рівня довіри. Відбувається фрагментація та деформація інституційної системи з розвитком субститутів «офіційних» інститутів. Через таку деградацію соціального капіталу втрачається можливість довгострокового програмування розвитку суб'єктів, порушується відтворення ідентичності та руйнується міжпоколінський зв'язок. Логічна за таких умов соціальна дезорієнтація пояснює зростання рівнів напруженості та протестності у суспільстві.

Вихід із кризи має полягати у цілеспрямованій відбудові інституційної системи. Посилюється важливість формалізованих інститутів, які формують нові рутини у явному вигляді – законів та підзаконних актів, угод, меморандумів тощо, а також офіційних організацій, які забезпечують функціонування усталених процедур. З нашої точки зору, реформа децентралізації, яка здійснюється в Україні, спроможна дієвим чином протидіяти інституційній кризі, започаткувати тренд інституційної реконсолідації суспільства завдяки відновленню ідентичності суб'єктів на засадах їх локалізації.

Об'єднання громад та розширення їхніх повноважень і фінансових можливостей створюють необхідні умови для становлення складових соціального капіталу шляхом формування нових мереж взаємозв'язків у рамках об'єднаних громад. До того ж, як свідчить поширення практики міжмуніципального співробітництва, такі взаємозв'язки мають тенденцію до розширення за межі громад. Децентралізація сприяє повнішому розкриттю локального потенціалу, що, поряд з іншим, призводить до створення нових робочих місць, підвищення продуктивності праці, посилення капіталізації локальних ресурсів. На основі забезпечення змістовної та дієвої взаємодії членів громад формується мотивація до встановлення усталених мережевих взаємозв'язків, розширюються можливості задіяння та відтворення людського капіталу на місцевому рівні. Різко прискорюється формування ідентичності членів громад, як у рамках їхньої активності в органах самоорганізації (локальна ідентичність), так і як власників людського капіталу, який реалізується на території громади (функціональна ідентичність). Поліпшуючи якість середовища життєдіяльності, місцеві громади формують матеріальні передумови для розвитку соціального капіталу.

Варто звернути увагу на важливу системну роль децентралізації у протидії тінізації економіки України. Генеза тіньової економіки в Україні пов'язана з присвоєнням тіньовим бізнесом так званої перехідної ренти – джерелом якої є продукт, який виробляється ресурсами національної економіки, проте через наявну інституційну недостатність не охоплюється діючими інститутами перерозподілу, а отже, «приватизується» суб'єктами, які

спроможні здійснювати опортуністичну поведінку, користуючись асиметрією розподілу економічної влади [21]. Інституційні зміни, що відбуваються в процесі децентралізації, відновлюють контроль над використанням локальних ресурсів, згортаючи можливості отримання перехідної ренти й конвертуючи її у легальний факторний дохід, перерозподілений на користь локальних спільнот. Детінізація, а отже – декорумпізація, обумовлені децентралізацією, відіграють важливу роль у підвищенні довіри на горизонтальному рівні громад, та на вертикалях «громада – Центр».

Разом з тим, успішна реалізація системного трансформаційного впливу децентралізації в Україні вимагає зміни акцентів у підходах. Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленою Кабінетом Міністрів України 01.04.2014 р., метою формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади визначено створення і підтримку повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Спираючись на це визначення, в якості головних цільових груп, для яких насамперед має відчуватися ефект утворення ОТГ, традиційно розглядаються: пересічні мешканці території (для яких розширюються можливості благоустрою території), споживачі послуг установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, організації громадянського суспільства (для яких відбувається розширення можливостей реалізації громадських ініціатив, контролю над діяльністю місцевої влади). У розрахунку саме на цих бенефіціарів, зазвичай, вибудовується політика розвитку самих громад, а також політика підтримки ОТГ з боку держави. Як наслідок, процеси децентралізації та об'єднання громад сконцентровані на «житлово-комунальній» проблематиці, довкола неї вибудовуються й аргументи на користь об'єднання. Бізнес, а загалом – економічно активне населення громади як таке, наразі об'єктивно не є цільовими групами реформи децентралізації.

У результаті, при значному розширенні повноважень громад у сферах, які стосуються соціального забезпечення, їхні спроможності у формуванні сприятливого бізнес-середовища залишаються вельми обмеженими. Основна частина доходів місцевих бюджетів формується на основі розщеплення податків, ставки яких та механізми адміністрування визначаються на центральному рівні. Отже, бракує самостійності місцевих громад у визначенні джерел власного ресурсного забезпечення. Значне відставання секторальної децентралізації (зокрема, у сферах надання послуг, суттєвих для ведення бізнесу, як електро- та газопостачання) призводить до того, що громада без підтримки регіональної політики вищих рівнів неспроможна організувати необхідні рішення на секторальному рівні, які дозволили б оптимізувати реалізацію модернізаційних проектів [15].

Вельми жорстко централізованим є розподіл бюджетних коштів, що спрямовуються на підтримку місцевого розвитку. Перманентною є практика урізання коштів Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) на користь бюджетної субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій, яка розподіляється у ручному режимі. Власне, й розподіл коштів ДФРР апіорі є централізованим вже тому, що цей «фонд», по суті, є лише статтею в Державному бюджеті. Незважаючи на конкурсні принципи фінансування, в останні роки спостерігається посилення адміністративного втручання в його роботу. Зокрема, експерти ОЕСР висловлюють занепокоєність щодо змін в управлінській практиці ДФРР, які свідчать про потенційне обмеження автономії субнаціонального рівня у встановленні пріоритетів політики розвитку [10, с.28]. Вони полягають у введенні до складу Комісії з розгляду проектів народних депутатів, а також у введенні секторальних квот для 40% коштів ДФРР. Крім того, Державний фонд регіонального розвитку фінансує тільки розвиток і капітальні витрати, і ці кошти не дозволено витратити на фінансування розвитку людського капіталу, наприклад, на закупівлю освітніх чи консультаційних послуг.

Отже, посилення ефективності децентралізації у здійсненні інституційних зрушень, необхідних для системної трансформації економіки, потребуватиме розширення

спроможності громад до створення умов, сприятливих для розвитку локального бізнесу. Теза «не заважати» розвитку бізнесу, яка досить часто експлуатується на українському просторі, в умовах інституційної недостатності видається недоречною. Стихійна лібералізація, ймовірно, може бути сприятливою для розвитку бізнесу як такого, проте інтеграція розвитку бізнесу у розвиток громад потребуватиме цілеспрямованого інституційного будівництва. Оптимальним виглядає підкріплення ефективного врядування в громадах «знизу» – через поширення соціальної відповідальності бізнесу та еволюцію цієї відповідальності від добродійності до інвестицій у місцевий розвиток. Саме на цих засадах може бути досягнуте інклюзивне зростання, яке поєднуватиме зростання продуктивності праці та зростання зайнятості [6, с.54]. Посилення дієвості громад у створенні ендегенних механізмів територіального розвитку заохочує до співпраці місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування, бізнес-спільноту території та ділові асоціації, мешканців, організації громадянського суспільства, сприяє формуванню ними спільного бачення майбутнього їхньої громади – як підґрунтя локальної ідентичності [6, с.214].

Тому базисом дієвості громади у довгостроковому періоді має вважатися формування сталих власних джерел доходів на основі реалізації місцевого природного, економічного, людського та соціального потенціалів, залучення інвестиційних ресурсів, сприяння розбудові мережі місцевих комунальних та приватних підприємств, створення на цій основі достатньої кількості робочих місць, які одночасно є засобом інклюзії членів громади, а отже – формування згуртованості останньої.

Створення ОТГ надає громаді нові, розширені можливості для сприяння розвитку бізнесу на території громади. Серед таких можливостей:

- посилення стратегічної визначеності щодо економічного середовища, обсягів попиту, перспектив постачання ресурсів, інфраструктурного забезпечення тощо внаслідок визначеності стратегічних завдань та пріоритетів розвитку ОТГ, які дозволяють враховувати в стратегіях ОТГ пріоритети корпоративного сектору;
- позбавлення від бюрократичного та корупційного тиску Центру;
- спрощення адміністративних процедур завдяки розширенню повноважень самоврядування;
- збільшення фінансового ресурсу місцевого бюджету, який може спрямовуватись на проекти з підтримки бізнесу, муніципально-приватного партнерства, муніципальні закупівлі;
- оптимізація спрямування ресурсів на місцевий розвиток завдяки можливостям вільного вибору пріоритетів розвитку в рамках стратегування розвитку ОТГ;
- реалізація масштабних проектів на основі міжмуніципальної співпраці, участі у міжрегіональній та міжнародній (в т.ч. транскордонній) співпраці;
- поліпшення якості технічної інфраструктури: доріг, електро-водопостачання, телекомунікацій, транспортного сполучення тощо;
- реалізація спеціальних програм щодо сприяння розвитку економічної діяльності на території громади;
- створення нових кластерів та точок зростання внаслідок зміни ресурсних потоків, інфраструктури, зростання місткості внутрішнього ринку через збільшення купівельної спроможності громади.

Водночас, перед новоутвореними ОТГ, для яких природною є інституційна неусталеність, постає низка викликів:

- забезпечення ефективності місцевої бюрократії – через відповідні кадрові наповнення, кваліфікаційні навчання, механізми громадського контролю та антикорупційні процедури;
- коректний вибір стратегічних пріоритетів: подолання орієнтацій на поточне споживання та пріоритетизація цілей розвитку, досягнення інклюзивності процесу стратегування;
- подолання патерналістських налаштувань членів громади щодо Центру та орієнтація на зміцнення власної дієвості;
- протидія народженню «місцевої олігархії» та спробам стейкхолдерів деформувати конкурентний простір, втручаючись у діяльність громади;
- налагодження співпраці між місцевим малим бізнесом та великими компаніями, які

працюють на території ОТГ;

- недопущення автаркізації громади (місцевого егоїзму), налаштування на відкритість та міжтериторіальну співпрацю.

На міжнародному рівні, з урахуванням сучасних змін у технологіях та організації ведення бізнесу, наразі застосовується поняття «ділової екосистеми» (business ecosystem) для малих та середніх підприємств – як цілісного середовища реалізації підприємницької діяльності, яке починається на рівні підприємства та закінчується на кордоні країни, складається з прибуткових (сервісних), неприбуткових організацій, локальної інфраструктури, системи освіти та кваліфікаційної підготовки тощо [22]. Сфера відповідальності громад у рамках «ділової екосистеми» розглядається насамперед у вирішенні проблеми «останньої милі»: локального середовища для малих і середніх підприємств, облаштування якого значною мірою є результатом публічних інвестицій, особливо для віддалених регіонів: насамперед у транспортну, шляхову, інформаційно-комунікаційну інфраструктуру, де на частку публічних коштів припадає 70% фінансування [22, с. XXII]. Більшість таких об'єктів інфраструктури має «подвійне призначення» й однаково важливі як для бізнес-спільноти, так і для пересічних членів громад – таким чином формується комплементарність просторового і бізнес-розвитку. «Ділова екосистема» формує нові якості та можливості локальної господарської системи на основі нових інфраструктурних рішень, що суттєво збільшує капіталізацію місцевих активів – як публічних, так і приватних [12].

Міжнародна практика, а останнім часом і досвід успішних вітчизняних громад, дозволяють встановити базовий набір інструментів сприяння економічному розвитку, застосування яких належить до компетенції громад і має дозволити на практиці реалізувати можливості, які надає децентралізація.

1. Закупівлі товарів та послуг, необхідних для виконання органами місцевого самоврядування власних та делегованих повноважень.
2. Публічно-приватне партнерство (ППП) у виконанні повноважень органів місцевого самоврядування.
3. Визначення ставок місцевих податків та зборів.
4. Умови оренди майна громади.
5. Інформаційна та правова підтримка.
6. Організація муніципальних позик та спеціальних фондів для фінансування окремих проектів за добровільною участю членів громади.
7. Енергетичний моніторинг і аудит.
8. Використання потенціалу транскордонної співпраці.
9. Розвиток місцевих ринків праці.
10. Створення інститутів розвитку.

Ефективність процесів фактичної децентралізації в Україні значною мірою визначається інвестиціями з місцевих бюджетів. У 2018 р. їхня частка склала 8,7% усіх капітальних інвестицій, що в 1,3 раза більше, ніж частка кредитів банків та інших позик. За таких умов коректний вибір пріоритетів та напрямів інвестування місцевими громадами набуває принципової важливості. Оптимізації цього сегменту публічного інвестування сприятимуть ефективне стратегування місцевого розвитку, зміцнення управлінської спроможності органів місцевого самоврядування, рівень інституційного забезпечення розвитку, залучення до визначення пріоритетів інвестування основних стейкхолдерів, забезпечення горизонтальної та вертикальної співпраці.

Здійснення публічних інвестицій є важливим та потенційно вельми потужним інструментом посилення дієздатності громад у довгостроковій перспективі. Для цього політика громади щодо публічних інвестицій має бути орієнтована на дотримання низки вимог:

- здійснюватися на стратегічних засадах – відповідно до заздалегідь визначених довгострокових цілей та пріоритетів;
- сприяти консолідації потенціалу території довкола виконання завдань місцевого розвитку (насамперед шляхом створення відповідної комунікаційної інфраструктури);

- сприяти підвищенню рівня капіталізації та раціоналізації використання місцевих ресурсів (зокрема, шляхом розвитку комунальної інфраструктури, яка зменшує витрати бізнесу та поліпшує умови продуктивного використання ресурсів; а також соціальної (включаючи освітню та медичну) інфраструктури, яка оптимізує реалізацію людського потенціалу громади);
- отримувати синергетичний ефект від використання потенціалу території в рамках загальнодержавного процесу соціально-економічного розвитку (на основі міжмуніципальної, міжтериторіальної співпраці, участі в публічних та приватних проєктах загальнонаціонального рівня);
- безпосередньо створювати сприятливе бізнес-середовище на основі розбудови інфраструктури підтримки бізнесу;
- орієнтуватися на максимальне залучення місцевого бізнесу до реалізації функцій громади шляхом реалізації партнерських проєктів, здійснення місцевих закупівель товарів та послуг тощо.

Разом з цим, Рекомендація 6 з Рекомендацій ОЕСР щодо ефективного публічного інвестування передбачає мобілізацію приватного сектору та фінансових установ для диверсифікації джерел фінансування інвестицій та розбудови спроможності громад. Заохочення приватного інвестування у місцевий розвиток має досягатися шляхом інтерналізації позитивних екстерналій, що утворюються для громади внаслідок таких інвестицій, через утворення відповідних приватних вигод – у вигляді надання податкових та регуляторних преференцій.

Між тим, за умови досягнення належного рівня локальної ідентичності, інтерналізація екстерналій може відбуватися «автоматично» – якщо приватна інвестиція робить внесок у формування соціального капіталу, який надалі полегшуватиме доступ бізнесу до локальних ресурсів та зменшуватиме його транзакційні витрати. Прикладами можуть слугувати, зокрема, поліпшення привабливості території для туризму внаслідок інвестицій у збереження довкілля чи/та у шляхову інфраструктуру, поліпшення пропозиції людського капіталу внаслідок вкладень у профтехосвіту, тощо. Можливою екстерналією може стати започаткування нової індустрії для даної громади, наприклад, креативної індустрії, туризму тощо, що закладе підвалини для формування нових бізнес-кластерів.

Спеціальна інтерналізація екстерналій необхідна для видів діяльності, які не можуть безпосередньо надаватися на комерційних засадах. Щодо тих важливих для розвитку громади сфер, де інтерналізація не потрібна (наприклад, надання транспортних, телекомунікаційних, деяких комунальних послуг), практика засвідчила ефективність заходів щодо координації зусиль суміжних територій у форматі спільних повноважень, або в рамках скоординованих інвестиційних стратегій, що дозволяє досягти необхідного рівня прибутковості за рахунок масштабу надання послуг [3, с.132].

Пом'якшувати проблеми вибору пріоритетів інвестування дозволяє застосування сучасних організаційних методик, серед яких провідна роль відводиться старт-спеціалізації регіонів. Така інноваційна методика прийняття рішень у сфері регіональної та структурної політики визнається оптимальною в умовах значної інформаційної асиметрії, високих ринкових ризиків та інституційної недосконалої, що не дозволяють коректно апріорне визначення секторів економіки, які потребують державної підтримки. Натомість підтримка надається інвестиціям, які сприяють зростанню капіталізації локальних активів. Зокрема – програмам цільового професійного навчання, системам виявлення та оцінки ринкових сигналів, технологіям збору, обробки та обміну інформацією, механізмам публічно-приватного партнерства, технологічного форсайту, тощо [6, с.196]. Передбачається, що завдяки використанню зазначених інструментів створюється можливість виявити унікальні функції та активи кожного регіону, оптимізувати співпрацю регіональних стейкхолдерів. Варто зазначити, що наразі у міжнародній практиці методики старт-спеціалізації розглядаються здебільшого для рівня регіонів та міст, застосування ж цієї методики для рівня громади є рідкісним. Між тим, поширення мережевих технологій, цифровізації (відтак – спрощення процесів збору та обробки інформації, включаючи «big data»),

автономізації економічних суб'єктів, а на цій основі – дієздатності громади як такої, створює сприятливі умови для поширення старт-підходів і на їхній рівень.

Реальне впровадження старт-спеціалізації в Україні здійснюється досить квола та зі значними деформаціями й залишається у полоні галузевих підходів, незважаючи на унормування обов'язковості його застосування при розробці регіональних стратегій розвитку. Зберігається практика «ручного» визначення секторальних пріоритетів у явному вигляді, сфера застосування старт-спеціалізації штучно звужується до промисловості, її намагаються спрямувати на «зменшення міжрегіональних відмінностей у розвитку промислового потенціалу України та забезпечення реалізації промислової політики регіонів з урахуванням інноваційної спеціалізації» [23]. виправленню деформацій у підходах сприятиме тісніша співпраця України з європейською Платформою старт-спеціалізації – на цій основі є можливість прискорити формування інституційних передумов необхідних для повноцінної реалізації старт-спеціалізації.

Слабкість самоорганізації соціального капіталу громад, нестабільність неформальних інститутів та недостатня дієвість правозастосування на центральному та локальному рівнях обумовлюють ефективність створення на регіональному та місцевому рівнях спеціалізованих інститутів розвитку. Перевагою існування таких інститутів є наявність заздалегідь визначених прозорих правил їхньої діяльності, завдяки чому в умовах інституційної недостатності вони можуть бути точкою концентрації інтересів основних груп, представлених у громаді, що забезпечує колективні дії на регіональному рівні [8, с.24], а співпраця з ними – включатися до стратегій стабільних економічних суб'єктів з інших регіонів та країн. Окрім іншого, інститути розвитку можуть бути ефективним засобом імплементації імпортованих інститутів у національну інституційну систему.

Зважаючи на ці завдання, основними видами інститутів місцевого розвитку є:

- Агенції регіонального та місцевого розвитку;
- Агенції, центри, мережі інформаційного обміну та розповсюдження інформації;
- Офіси з надання адміністративних послуг та/чи супроводу інвестицій;
- Ради підприємців, інвесторів тощо;
- Спеціальні ради, фонди, комісії, комітети для вирішення конкретних питань;
- Центри професійного навчання;
- Муніципальні (або комунальні) банки, які акумулюють та спрямовують кошти виключно у проекти місцевого розвитку.

Варто зазначити, що зміцнення спроможності та розширення повноважень ОТГ варто розглядати як необхідну та конче важливу, проте – лише одну із складових державної політики регіонального розвитку. Належне розкриття потенціалу децентралізації як інституційної реформи можливе лише при поєднанні розширення повноважень громад із чітким визначенням місця кожної ОТГ в системі економічних взаємовідносин у регіоні, а розвитку регіону – в національному суспільному та економічному розвитку.

Інтегроване багаторівневе врядування дозволяє досягти комплементарності територіального та секторального розвитку. Як територіальна, так і секторальна політики стають ефективнішими за умови їхньої координації та підпорядкування єдиним цілям та завданням на основі горизонтальної інтеграції управлінських завдань, планів секторального розвитку, діяльності агентств та служб для кожного рівня врядування, а також вертикальної інтеграції – з національного до локального рівнів [6, с.199].

Розподіл компетенцій між рівнями врядування є об'єктивною необхідністю, яка обумовлюється технологічною та організаційною специфікою надання певних видів публічних послуг. Сучасні технологічні зрушення призводять до різноспрямованих змін у оптимальному управлінському масштабі для публічних товарів та послуг. Якщо для одних видів такий масштаб зростає (наприклад, навчання чи охорона здоров'я вимагають значних інвестицій, тому створення міцних укрупнених осередків значно продуктивніше, ніж розпорошення коштів між дрібними установами), для інших – зменшується (наприклад – дорожнє будівництво, енергетика, комунікації тощо, щодо яких діє тенденція до зменшення

масштабів та індивідуалізації виробництва, персоналізації засобів оперування та контролю). Щодо певних видів публічних товарів та послуг можливий комплементарний взаємозв'язок (наприклад, успішний розвиток дорожнього будівництва спрощує застосування укрупнення мережі закладів освіти та охорони здоров'я [3, с.126]).

Між тим, в умовах інституційної недостатності брак відповідних інституцій не дозволяє забезпечити чіткий адміністративний розподіл компетенцій між рівнями врядування. Інституційна недостатність залишає значну частку невизначеності у поведінці учасників процесу розвитку, відтак суб'єкти управління мають бути спроможними до гнучких адаптивних дій. За таких умов оптимальною видається не адміністративна, а інституційна модель співпраці між рівнями врядування [3, с.110] – і модель децентралізації зі збільшенням повноважень органів місцевого самоврядування найкращим чином відповідає цій вимозі.

Посилення дієвості громад у створенні ендогенних механізмів територіального розвитку заохочує до співпраці місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування, бізнес-спільноту території та ділові асоціації, мешканців, організації громадянського суспільства, сприяє формуванню ними спільного бачення майбутнього їхньої громади [6, с.214]. Інклюзивності територіального розвитку сприяють інститути громадської та ділової комунікації на локальному рівні. Це – місцеві Ради регіонального розвитку та регіональні агентства розвитку, партисипативні інститути громадського впливу на просторове та регіональне стратегування, інститути громадського контролю, зокрема – громадські ради при органах місцевої влади та самоврядування, провідних бюджетних установах громади, громадські об'єднання підприємців тощо. У рамках подібних інститутів забезпечується формування та обмін знаннями та досвідом щодо територіальної специфіки проблем та необхідних навичок ведення бізнесу, використання потенціалу соціального капіталу громади. При цьому прозорість процесу взаємодії дозволяє запобігти відтворенню на мікрорівні «родових хвороб» держави – корупції, набуття преференцій внаслідок зрощування бізнесу та місцевої влади («місцева олігархізація»), вузькогрупове лобювання цілей розвитку зацікавленими компаніями. Прозорість також дозволяє послабити тиск щодо отримання місцевим бізнесом преференцій на непрозорій основі та зберегти рівність конкурентного середовища.

Потребує інституційного врегулювання також проблема слабкої координації дій між учасниками процесу децентралізації, центральними і субнаціональними органами влади. Відсутність уніфікованих інституційних інструментів міжвідомчої координації у сфері децентралізації призводить до того, що ця ніша заповнюється міжнародними грантовими програмами. Не заперечуючи важливості для України цього виду допомоги, все ж зазначимо, що за чинного формату відбувається, по суті, імплементація імпортованих інститутів, керована значною мірою зарубіжними фахівцями, які не володіють повнотою знань щодо особливостей територіального розвитку України. Використання міжнародної допомоги буде значно ефективнішим та даватиме помітніші результати за умови посилення інституційної досконалості органів влади та місцевого самоврядування – реципієнтів допомоги.

Провідним серед інститутів міжвідомчої координації мала б стати нині існуюча Рада регіонального розвитку при Президентові України, проте зі значно вищою дієвістю та оперативним обговоренням реальної проблематики децентралізації та місцевого розвитку. Впровадження сучасних принципів політики децентралізації має відбуватися при максимальному задіяні повноважень профільного віце-прем'єр міністра, з утворенням спеціальних міжвідомчих груп та задіяні Експертні групи Мінрегіону для невідкладного реагування у вирішенні питань ОТГ. Значна робота необхідна для імплементації цілей децентралізації до Державної стратегії регіонального розвитку, програмних документів секторального рівня, практичної діяльності профільних міністерств та відомств.

Разом з тим, потрібен орган з координації багаторівневого діалогу для ефективної горизонтальної та вертикальної координації політик різних центральних органів, які діють на місцевому рівні, до того ж – у тісному контакті з громадами. На увагу заслуговує рекомендація

експертів ОЕСР щодо створення «Центру врядування» у сфері децентралізації – координаційного органу для узгодження використання ресурсів, політик, пріоритетів, інтеграції планованих програм, а також міжвідомчої Ради (чи Комітету) з питань децентралізації [10, с.27].

Висновки і перспективи подальших розробок. Реформа з децентралізації, що відбувається в Україні, пов'язана зі значними інституційними зрушеннями, які сприяють подоланню інституційної кризи, формуванню сучасної локальної ідентичності членів громад та суб'єктів бізнесу, а на цій основі – підвищенню ефективності реалізації ендogenous потенціалу розвитку територій та національної економіки в цілому. Відтак децентралізація є важливою системною складовою соціально-економічних трансформацій в Україні.

Оптимізації виконання децентралізацією ролі чинника інституційної модернізації сприятиме впровадження інституційних інструментів, які зміцнюють спроможність громад до створення умов, сприятливих для розвитку локального бізнесу на їхніх територіях. До них належать засоби стратегування розвитку громади, координації стратегій розвитку на горизонтальному та вертикальному рівнях, освоєння широкого спектру інструментів сприяння економічному розвитку, які надає децентралізація.

Перспективи подальших досліджень розглянутої проблеми, полягають у поглибленні розуміння чинників формування локальної ідентичності в сучасному суспільстві, розробці методології зміцнення спроможності громад, теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці засобів створення інститутів розвитку в Україні.

Література

1. *Fifty Years of Regional Science*. Florax, R., Plane, D. A. (Eds.). Verlag Berlin Heidelberg : Springer, 2004. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-662-07223-3>.
2. *Building Competitive Regions : Strategies and Governance*. Paris : OECD Publishing, 2005. ISBN 92-64-00946-9. URL: http://sgpwe.izt.uam.mx/files/users/uami/sppc/complementarias/OCDE_Building_Competitive_Regions_Strategies_and_Governance.pdf (access date: 08.02.2019).
3. *Regions Matter : Economic Recovery, Innovation and Sustainable Growth*. Paris : OECD Publishing, 2009. URL: <http://www.sourceoecd.org/governance/9789264076518> (access date: 08.02.2019).
4. *OECD Regional Outlook 2011. Building Resilient Regions for Stronger Economies*. Paris : OECD Publishing, 2011. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264120983-en>.
5. *The Innovation Imperative : Contributing to Productivity, Growth and Well-Being*. Paris : OECD Publishing, 2015. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264239814-en>.
6. *OECD Regional Outlook 2016 : Productive Regions for Inclusive Societies*. Paris : OECD Publishing, 2016. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264260245-en>.
7. Rodriguez-Pose A. & Garcilazo E. *Quality of Government and the Returns on Investment : Examining the Impact of Cohesion Expenditure in European Regions* // OECD Regional Development Working Papers. Paris : OECD Publishing, 2013. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2015.1007933>.
8. Atalik G., Fischer M. M. (ed). *Regional Development Reconsidered*. Berlin; Heidelberg; New York; Barcelona; Hong Kong; London; Milan; Paris; Tokyo : Springer, 2002. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-56194-8>.
9. Barca, F. *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy : A Place Based Approach to Meeting European Union Challenges and Expectations*. Brussels, 2009. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf (access date: 12.02.2019).
10. *Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні*. Paris : OECD Publishing, 2018. С. 27. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264301481-uk>.
11. Дунаев И. В. *Ключевые принципы политики пространственного развития и модернизации региональных экономик в Евросоюзе* // Перспективы науки и образования. 2014. № 2 (8). С. 222–228.
12. Дунаев И. В. *Ціннісні цілі модернізації регіональної економіки крізь призму принципу «розумної спеціалізації»* // Аналітика і влада : журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ. 2014. № 9. С. 260–265.
13. Котенко Я., Ткачук А. *Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад* : навч. модуль. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 48 с.

14. *Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні : виклики та пріоритети України : наук. доп. /* Наук. ред. В. С. Кравців // ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2018. 157 с.
15. Жаліло Я. А., Жук В. І., Снігова О. Ю. та ін. *Нова регіональна політика для нової України : аналіт. доп. /* За заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. URL: <http://iser.org.ua/proekti/doslidzhennia/nova-regionalna-politika-dlia-novoyi-ukrayini> (дата звернення: 14.02.2019).
16. Ольчак М. *Партисипативне стратегічне планування в органах місцевого самоврядування : посібник для об'єднаних територіальних громад.* Варшава : Фонд Розвитку Місцевої Демократії, 2017. URL: https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/23/STRATEGIC_PLANNING_MANUAL_standard_version_9MB.pdf (дата звернення: 15.02.2019).
17. Крупник А. С., Калашнікова О. Є., Дзюпин М. О., Орлова А. І. та ін. *Аналітичний звіт за підсумками міжрегіонального дослідження участі громадськості у процесах об'єднання та розвитку об'єднаних територіальних громад в межах проекту «Соціальний діалог задля розвитку громад в Україні в контексті реформи децентралізації» /* Одеський інститут соціальних технологій, ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення». Одеса, 2016. URL: <http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2016/11/Analitichniy-zvit-rovniyu.pdf> (дата звернення: 15.02.2019).
18. Абрам'юк І. С., Юрченко М. М., Яровенко Н. П. *Збірка практик – переможців конкурсу «Краці практики місцевого самоврядування» 2016 року /* Міністерство регіон. розвитку, буд-ва та житл.-комун. господарства України, Рада Європи. Київ : ТОВ «Агентство “Україна”», 2017. 92 с.
19. Степико М. Т. *Українська ідентичність : феномен і засади формування : монографія.* Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. 336 с.
20. Гальчинський А. *Економічний розвиток : методологія оновленої парадигми.* Економіка України. 2012. № 5. С. 4–17.
21. Жаліло Я. *Тіньова економіка як «інституційна пастка» на шляху економічної модернізації.* Економічна теорія. 2018. № 2. С. 22–40.
22. *SME Competitiveness Outlook 2018 : Business Ecosystems for the Digital Age.* Geneva : International Trade Centre, 2018. 216 с. ISBN 978-92-9137-455-7.
23. Снігова О. Ю. *Розкриття потенціалу смарт-спеціалізації для подолання регіональної структурної інертності в Україні.* Економіка України. 2018. № 8. С. 75–87.

References

1. *Fifty Years of Regional Science* (2004). Florax, R., Plane, D. A. (Eds.). Springer, Verlag Berlin Heidelberg. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-662-07223-3>.
2. OECD (2005). *Building Competitive Regions: Strategies and Governance*, OECD Publishing, Paris. ISBN 92-64-00946-9, available at: http://sgpwe.izt.uam.mx/files/users/uami/sppc/complementarias/OCDE_Building_Competitive_Regions_Strategies_and_Governance.pdf.
3. OECD (2009). *Regions Matter: Economic Recovery, Innovation and Sustainable Growth*, OECD Publishing, Paris, available at: <http://www.sourceoecd.org/governance/9789264076518>.
4. OECD (2011). *Regional Outlook 2011. Building Resilient Regions for Stronger Economies*, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264120983-en>.
5. OECD (2015). *The Innovation Imperative: Contributing to Productivity, Growth and Well-Being*, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264239814-en>.
6. OECD (2016). *Regional Outlook 2016: Productive Regions for Inclusive Societies*, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264260245-en>.
7. Rodriguez-Pose, A. & Garcilazo, E. (2013). *Quality of Government and the Returns on Investment: Examining the Impact of Cohesion Expenditure in European Regions*, OECD Regional Development Working Papers, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2015.1007933>.
8. Atalik, G., Fischer, M. M. (ed). (2002). *Regional Development Reconsidered*. Springer, Berlin; Heidelberg; New York; Barcelona; Hong Kong; London; Milan; Paris; Tokyo. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-56194-8>.
9. Barca, F. (2009). *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy: A Place Based Approach to Meeting European Union Challenges and Expectations*, Brussels, available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf.
10. OECD (2018). *Maintaining the pace of decentralization process in Ukraine [Pidtrymannia tempu protsesu detsentralizatsii v Ukraini]*, OECD Publishing, Paris, s. 27. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264301481-uk> [in Ukrainian]

11. Dunaev, I. V. (2014). *Key principles of spatial development policy and regional economies' modernization in European Union* [Klyuchevye printsipy politiki prostranstvennogo razvitiya i modernizatsii regionalnykh ekonomik v Evrosoyuze], *Perspektivy nauki i obrazovaniya*, No. 2 (8), s. 222–228 [in Russian]
12. Dunaev, I. V. (2014). *Value goals of regional economy modernization through the prism of «smart specialization» principle* [Tsinnisni tsili modernizatsii rehionalnoi ekonomiky kriz pryzmu pryntsyphu «rozumnoi spetsializatsii»], *Analitika i vlada: zhurn. ekspert.-analit. materialiv i nauk. prats Instytutu problem derzhavnoho upravlinnia ta mistsevoho samovriaduvannia*, *Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, Kyiv, No. 9, s. 260–265 [in Ukrainian]
13. Kotenko, Ya., Tkachuk, A. (2016). *Local identity as a condition of amalgamated hromadas development: learning module* [Lokalna identychnist yak umova rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad: navchalnyi modul], *Lehalnyi status*, Kyiv, 48 s. [in Ukrainian]
14. *Territorial development and regional policy in Ukraine: challenges and priorities of Ukraine* (2018). Ed. by V. S. Kravtsiv [Terytorialnyi rozvytok i rehionalna polityka v Ukraini: vyklyky ta priorityty Ukrainy; nauk. redaktor V. S. Kravtsiv], DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy», Lviv, 157 s. [in Ukrainian]
15. Zhalilo, Ya. A., Zhuk, V. I., Snihova, O. Iu. et al. (2017). *New regional policy for renewed Ukraine: analytical report*. Ed. by Ya. A. Zhalilo [Nova rehionalna polityka dlia novoi Ukrainy : analitychna dopovid; za red. Ya. A. Zhalila], Instytut suspilno-ekonomichnykh doslidzhen, Kyiv, available at: <http://iser.org.ua/proekti/doslidzhennia/nova-regionalna-politika-dlia-novoyi-ukrayini> [in Ukrainian]
16. Olchak, M. (2017). *Participative strategic planning in local self-governance: manual for amalgamated hromadas* [Partysypatyvne stratehichne planuvannia v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia: Posibnyk dlia obiednanykh terytorialnykh hromad], Warsaw: Fond Rozvytku Mistsevoi Demokratii, available at: https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/23/STRATEGIC_PLANNING_MANUAL_standard_version_9MB.pdf [in Ukrainian]
17. Krupnyk, A. S., Kalashnikova, O. Ye., Dzhupin, M. O., Orlova, A. I. et al. (2016). *Analytical report on the results of interregional study of public participation in the processes of amalgamation and development of amalgamated hromadas within the framework of the project «Social dialogue for the Communities Development in Ukraine in the context of decentralization reform»* [Analitichnyi zvit za pidsumkamy mizhrehionalnoho doslidzhennia uchasti hromadskosti u protsesakh obiednannia ta rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad v mezhakh proektu «Sotsialnyi dialoh zadlia rozvytku hromad v Ukraini v konteksti reformy detsentralizatsii», Odeskyi instytut sotsialnykh tekhnolohii, VHO «Asotsiatsiia spryannia samoorhanizatsii naseleennia», Odesa, available at: <http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2016/11/Analitichniy-zvit-povniy.pdf> [in Ukrainian]
18. Abramiuk, I. C., Yurchenko, M. M., Yarovenko, N. P. (2017). *Digest of practices – winners of the competition «The best practices of local self-governance» in 2016* [Zbirka praktyk – peremozhtsiv konkursu «Krashchi praktyky mistsevoho samovriaduvannia» 2016 roku], Ministerstvo rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy, Rada Yevropy, TOV «Ahentstvo Ukraina», Kyiv, 92 s. [in Ukrainian]
19. Stepyko, M. T. (2011). *Ukrainian identity: phenomenon and basics of formation*: monograph [Ukrainska identychnist: fenomen i zasady formuvannia: monohrafiia], *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*, Kyiv, 336 s. [in Ukrainian]
20. Halchynskyy, A. (2012). *Economic development: methodology of renovated paradigm* [Ekonomichnyi rozvytok: metodolohiia onovlenoi paradyhmy], *Ekonomika Ukrainy*, No. 5, s. 4–17 [in Ukrainian]
21. Zhalilo, Ya. (2018). *Shadow economy as an «institutional trap» at the path of economic modernization* [Tiniova ekonomika yak «instytutsiina pastka» na shliakhu ekonomichnoi modernizatsii], *Ekonomichna teoriia*, No. 2, s. 22–40 [in Ukrainian]
22. *SME Competitiveness Outlook 2018* (2018). *Business Ecosystems for the Digital Age*, International Trade Centre, Geneva, 216 s. ISBN 978-92-9137-455-7.
23. Snihova, O. Iu. (2018). *Revealing the potential of smart-specialization for overcoming the regional structural inertness in Ukraine* [Rozkryttia potentsialu smart-spetsializatsii dlia podolannia rehionalnoi strukturalnoi inertnosti v Ukraini], *Ekonomika Ukrainy*, No. 8, s. 75–87 [in Ukrainian]